

Cumhuriyetin Çeyrek Yüzyılında Hür Fikirler Dergisinin Çeşitli Siyasî Konulara Bakışı

Ali Çiftçi¹

Özet

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de demokrasi rüzgârları esmeye başlamıştır. Böylece örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin önü açılmış ve yayımlanan siyasî fikir dergilerinin sayısı artmıştır. Bu dergilerden birisi de 1948 ve 1949 yıllarında liberal çizgide yayımlanan Hür Fikirler dergisidir. Dergi, soğuk savaşın başlarında Dünyada yükselen sosyalist düşünce akımına karşı liberal düşüncenin Türkiye'deki uzantısı olmuştur. Siyasî bir amacı olmadığını ifade eden dergi yönetimi, liberal düşünce çizgisinde kamuoyu oluşturma amacı gütmüştür. Bu bağlamda aydın, gazeteci, hukukçu kimliğinde birçok yazara yer vermiştir. Bu çalışmada Hür Fikirler dergisinde çeşitli başlıklarda ortaya konan siyasî fikirlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Konu çeşitliliğinin hayli zengin olduğu dergide ağırlıklı olarak siyaset ve hukuk konulu yazılara yer verilmekle birlikte ekonomi, basın-yayın, dil meselesi, akademik dünya, aile gibi konulardaki yazılara da yer verilmiştir. Çalışmada dergide yayımlanan yazılar "demokrasi; sistemlerin rekabeti ve dünyanın geleceği; çift meclis usulü; hukuk-adalet-yargı; cumhuriyet inkılabları; Türkçe ve dil meselesi; modernleşmenin aileye olumsuz etkisi" tematik başlıkları altında toplanmak suretiyle incelenmiştir. Dergi, Türkiye'nin iç siyasî meselelerine doğrudan girmemiş, ağırlıklı olarak Dünya gündemine odaklanmıştır. Bununla birlikte bazen doğrudan bazen dolaylı olarak Türkiye'nin iç sorunlarına da göndermede bulunmuştur. Hür Fikirler dergisi, Dünyadaki Kapitalizm-Sosyalizm mücadelesinde Liberal Kapitalizmin safında yer almış ve Dünya meselelerini bu yaklaşımla ele almıştır. Derginin ideolojik kimliğinin aslı özelliği budur.

Anahtar Kelimeler: hür fikirler, liberalizm, sosyalizm, demokrasi

Jel Kodları: D72, D78

In The Quarter Century Of The Republic, "Hür Fikirler" Journal's View On Various Political Issues

Abstract

After the Second World War, the winds of democracy began to blow in Turkey. Thus, the freedom of association and expression was paved, and the number of published political opinion journals increased. One of these magazines is Hür Fikirler, which was published in a liberal line in 1948 and 1949. The journal became the extension of liberal thought in Turkey against the rising socialist thought movement in the world at the beginning of the cold war. Expressing that it does not have a political aim, the management of the journal aimed to create public opinion in the liberal line of thought. In this context, it has included many writers in the identity of intellectuals, journalists and lawyers. In this study, it is aimed to examine the political ideas put forward under various titles in Hür Fikirler magazine. The magazine, which has a very rich variety of topics, mainly includes articles on politics and law, as well as articles on topics such as economy, press-broadcasting, language issues, academic world, and family. In the study, the articles published in the journal were examined by collecting them under thematic headings of "democracy; competition of systems and the future of the world; bicameral procedure; law-justice-judiciary; republican reforms; Turkish and language issue; the negative impact of modernization on the family". The magazine did not directly enter Turkey's domestic political issues, but mainly focused on the world agenda. However, it also referred to Turkey's internal problems, sometimes directly and sometimes indirectly. Hür Fikirler magazine has taken its place on the side of Liberal Capitalism in the struggle of Capitalism-Socialism in the World and has handled world issues with this approach. This is the essential feature of the ideological identity of the journal.

Keywords: free ideas, liberalism, socialism, democracy

Jel Codes: D72, D78.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Etik kurul kararı gerektirmemektedir.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	A.Ç.' in makaleye katkısı %100'dür.
Çıkar Beyanı	Üçüncü taraflar açısından çalışmada çıkar ilişkisi/çatışması bulunmamaktadır.

¹ Doç. Dr. Amasya Üniversitesi-Merzifon İİBF-SBKY, Amasya/Türkiye, ali.ciftci@amasya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1273-4867

1. Giriş

Alman Nazizmi ve İtalyan Faşizmi'nin yol açtığı İkinci Dünya Savaşı milyonlarca insanın ölümüne sebep olduktan sonra demokrasiyi savunan devletlerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Başını İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çektiği demokratik güçler, Nazizm ve Faşizmle savaşta sosyalist sisteme sahip Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ile birlikte hareket etmişlerdir. Savaştan hemen sonra ise galip devletler Kapitalist ve Sosyalist bloklar olarak kutuplaşmışlar ve aralarında soğuk savaş başlamıştır. Hürriyetçi liberal demokrasiyi benimseyen Batı Bloku ile kolektivist sistemi benimseyen Doğu Bloku arasında yaşanan Dünya üzerinde hegemonya kurma mücadelesi 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. Marksist-sosyalist sistemin Dünyada ideolojik olarak yayılma çabalarına karşı Batı Dünyasında hızlı bir refleks gösterme duyarlılığı oluşmuş ve liberal düşünce etrafında kimi örgütlenmeler görülmüştür. Askerî ve siyasî rekabet dışında düşünce düzeyinde de bir kısmı propagandaya dayalı yoğun bir mücadele yaşanmıştır. Liberal düşünürler, savaş sonrası yıllarda biraraya gelerek sosyalist sistemin yayılmakta olan otoriter eğilimlerine karşı özgürlükçü bir mücadele başlatmışlardır. 1947 yılında Londra'da Dünya Liberalleri Birliği veya başka bir adlandırmayla Liberal Enternasyonel toplanmıştır. Bu toplantıya Türkiye'den, tanınmış gazeteci ve yazar Ahmet Emin Yalman katılmıştır. Toplantıda alınan kararlar ışığında Yalman'ın Türkiye'ye dönüşünden sonra 1 Ekim 1947'de İstanbul'da kurulmuş olan Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'nin (Birinci, 2017, 181) (HFYC) yayın organı Hür Fikirler (HF) dergisi bir anlamda Kapitalist Batı Blokunun Türkiye'de sözcülüğünü yapmıştır. Dergi, Kasım 1948'den Eylül 1949'a kadar toplam 11 sayı olarak yayımlanmıştır.

Dergide, Marksist ideoloji ve devletçi- kolektivist ekonomi modeli köklü eleştirilere tâbi tutulmuştur. İnsan haklarından demokrasiye, teşebbüs hürriyetinden akademik hürriyete, siyaset dışı kuruluşlardan Dünya barışına, eşitlik kavramından toplumda aydınının rolüne kadar çok çeşitli konularda yazılara yer veren dergi uzun ömürlü olamamış ama Türk düşünce hayatında özgün ve önemli bir yer tutmayı başarmıştır.

Bu çalışmada, siyasî fikir alanında önemli bir yer tutan ve hem yerli hem yabancı yazarların yazılarına yer verilen HF dergisinde işlenen bazı konular incelenmiştir (Tablo 1). Dergi sayıları elde edilmemiş ancak dergi sayılarını kitap formunda biraraya getiren ve buna göre sayfa numaralandırması yapılan eser kullanılmıştır. Bu yüzden çalışmada sayfa numaraları derginin orijinal sayılarındaki sayfa numarasıyla değil kitap baskısının sayfa numarasıyla verilmiştir. Kaynak gösteriminde bu hususa dikkat edilmiş ve Liberte Yayınları tarafından 2018'de ilk baskısı yapılan eser, çeşitli bölümlerden oluşan bir kitap gibi kabul edilerek ondan yararlanılmıştır.

Tablo 1. Çalışmada Oluşturulan Tematik Başlıklar

Demokrasi	Sistemlerin Rekabeti ve Dünyanın Geleceği	Çift meclis usulü	Hukuk-Adalet-Yargı
Cumhuriyet inkılâpları	Türkçe ve dil meselesi	Modernleşmenin aileye olumsuz etkisi	

Not: Hür Fikirler dergisinde yayımlanan yazılara göre inceleme konularına ait Tablo 1'deki tematik başlıklar tarafımızca oluşturulmuştur.

2. Demokrasi Kavramına Yaklaşım

Dergide önemli yer tutan konu başlıklarından birisi demokrasidir. Demokrasi ile ilgili teorik tartışmalara yer verilen ve dikkat çeken yazılardan birisi Ali Fuat Başgil'e aittir. Demokrasi kavramını hürriyet kavramı ışığında ele alan Başgil'e göre, hürriyet ve demokrasi kavramları birbirine sıkıca bağlı olmakla birlikte aynı zamanda birbirlerinden hayli farklı kavramlardır. Demokrasi ve hürriyeti zarf ve mazruf olarak ele alan Başgil, temsilî demokrasinin her zaman ve her durumda hürriyeti getiren bir rejim olmadığına, iktidar ve yetkinin küçük bir azınlığın, hattâ dar bir lider kadronun elinde toplanmasına yol açmak suretiyle hürriyetin demokratik rejimlerde de yok edilebileceğine dikkat çekmektedir. Başgil, söz konusu yazısında, hürriyetçi bir ortamı sağlamak bakımından demokrasilere teorik bir eleştiri getirerek eleştirisine sebep olan tehlikeleri önleme yolunun *çifte meclis usulü* olduğu tezini savunmaktadır.

A. Fuat Başgil, siyaset bilimi ve anayasa hukukunun en temel inceleme konularından olan *iktidarın sınırlandırılması* bağlamında iktidar ve yetkinin bir ekseriyetin elinde toplanmasının sakıncalarına

değinkenmektedir. Yazar, iktidarın bir ekseriyetin elinde toplanmasının her zaman istibdat ve esarete yol açtığını, eski mutlakiyetlerde ve modern diktatörlüklerde hüküm süren tahakküm politikasının kâh hükümdarın kâh bir avuç zümrenin başındaki diktatörün şahsında biriken kuvvet tekelinin eseri olduğunu kaydetmektedir. İstibdat ve esaretin sadece mutlakiyetlere ve totaliter diktatörlüklere özgü olmadığını ifade eden Başgil, rakipsiz bir güç merkezi haline geldiğinde, temsil ettiğine inandığı millî iradenin kutsallığına ve bir ekseriyete dayanan demokrasinin de böyle bir gidişe yol açabileceğini ifade etmektedir (Başgil, 2018, 77). Yazar, burada ve çeşitli yazılarında, iktidarın bir elde toplanmasının sakıncalarına karşı çözüm olarak çift meclis usulünü önermektedir.

Başgil'in, çoğunlukçu demokrasi anlayışına sahip olan 1924 Anayasası'nın uygulamada bulunduğu sırada yaptığı tespitler ifade, basın ve örgütlenme hürriyetinin bulunmadığı tek parti iktidarında ciddi sorunlara yol açmamıştı. Daha doğrusu hürriyetsizliğin çatışmaya dönüşemediği bir bastırılmışlık ortamı mevcuttu. 1950-1960 arasındaki Demokrat Parti iktidarı döneminde ise çoğunlukçu demokrasi uygulaması ciddi sorunlara ve çatışmalara yol açmıştır. Çünkü basın, ifade ve örgütlenme hürriyetleri yerleşmiş, çok sesliliğe doğru adımlar atılmıştı. Bu nedenle 1950'lerin sonlarına doğru Başgil'in önerdiği kuvvetler ayrılığı, çift meclis usulü gibi tartışmalar gündemde yer tutmuştu. Bu tartışma ve beklentiler 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. 1961 Anayasası çoğulcu demokrasi anlayışına dayalı olarak, yargı bağımsızlığına yer vermiş, yürütmenin yasamaya karşı sorumluluğunu güçlendirmiş, çift meclis usulünü getirmiş ve çoğulcu bir toplum düzenine adım atmıştır.

Başgil, iki meclisli sistemlerde her iki meclisin, sularını farklı kaynaklardan alan iki ayrı havuz gibi olduğunu, meclislerden birisinin halkın dumanlı ve vuzuhsuz duygularını temsil ettiğini, üyelerini halkın en kesif olan, kanı kaynayan elemanlarından aldığını, diğerinin ise halk seviyesini aşkın bir seçkinler tabakasının müşterek akıl ve iz'anını sembolleştirdiğini, bu meclisi oluşturan üyelerin geçirmiş olduğu tecrübelerle halk meclisindeki çoğunluğun doludizgin gidişine bir fren görevi gördüğünü kaydetmektedir. Dolayısıyla Başgil'e göre Halk Meclisi hissi, Âyan Meclisi ise akli temsil eder. Başgil, Âyan Meclisi dediği ikinci meclisin, memleket hesabına şefe ve diktatöre karşı direnç merkezi olabileceğini, bunun örneğinin Mussolini İtalyası'nda yaşandığını ifade etmektedir (Başgil, 2018, 126).

HF dergisinde demokrasi, kuvvetler ayrılığı ve hürriyetler bağlamında üzerinde çok durulan konulardan birisi, *parlamentoların yapısı ve çift meclis usulü*dür. Ali Fuat Başgil'in bu konudaki görüşlerine ve önerilerine yukarıda kısaca değinilmişti. Başgil, görünüşte çoğunluğun yönetimini sağlaması beklenen demokrasinin, temsilî sistemde bir şekilde küçük bir azınlığın, hattâ dar bir lider kadrosunun yönetimi haline dönüşme tehlikesine dikkat çekerek çift meclis usulünün bunu önleyen mekanizmalardan birisi olabileceğini ifade ediyordu. Derginin 3. sayısında "Demokrasinin Gerçek Yolu" başlıklı yazısında Mehmet Ali Sebük de ülkede kanunların birbiriyle çelişmeden, demokratik anlayışa uygun olarak çıkarılabilmesi için bazı öneriler dile getirmiş, bunlar arasında çift meclis usulüne de yer vermiştir.

Sebük, yazısında, *kanun çıkarma tekniği* konusunu ele alırken kanunlar çıkarılmadan önce bunların Devlet Şurası (Danıştay-A.Ç.) gibi organlarda ciddi tetkiklerden geçirilmesi gerektiğini ifade etmekte, kanun çıkarma sürecinde ön tetkik yapılan ülkelere örnekler vermektedir. Sebük, saydığı birçok hususun yanında ikinci meclislerin de bu konuda önemli olduğunun altını çizerek Türkiye'de tek partili, tek yapılı mecliste çıkarılan kanunların yeterince tetkik edilmeden, tartışılmadan çıkarıldığını, birbiriyle çelişkili binlerce kanun bulunduğunu kaydetmektedir. Sebük, yazısında, demokrasi yolunda yürüyebilmek için mevcut kanunlarla Devlet Şurasının ıslah edilmesi, Ayan Meclisi dediği ikinci meclisin ihdası, devlet başkanlığı makamının partiler ve insanlar arasında tarafsız hale getirilmesi gibi önerilerine yer vermektedir (Sebük, 2018, 111). Tek partili siyasal sistemden çıkma çabaları içinde bulunan Türkiye'de bu tür önerilerin çok değerli olduğu kabul edilmelidir.

Demokrasi konulu ve yazarı belirtilmeyen bir başka yazıda, demokrasi işine, halk tabakaları arasında temel atmakla başlanması gerekirken Türkiye'de yalnızca seçim işleri gibi dış şartları açısından konunun ele alındığı belirtilmektedir. Halkın mevcut iktidardan kurtulma gibi güncel ve yüksek beklentileri olduğu, halbuki sağlıklı bir demokratik nizamın, tepkisel davranışlarla, birikmiş heyecan ve galeyanlarla kurulamayacağı ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Makalede, muhalefetteki Demokrat Partililere de eleştiriler getirilmektedir. DP'lilerin demokrat bir mücadele bayrağı açtıklarını söylemekle birlikte halkın birikmiş heyecanı ve galeyanını üzerlerine çektikleri ve bunu seçim sonucuna yansıtmayı düşündükleri ima edilmektedir. Yazıda önemli bir tartışma konusu açılarak demokrasi kurucularının hizmet ettiği idealin ne olduğu da sorgulanmakta ve bunun "demokrasi ideali" mi yoksa "devlet ideali" mi olduğu sorusu sorulmaktadır. Cevaben, demokrasi kurucuları için devlet adamı kimliğinin asıl; parti lideri sıfatının ise fer'î olduğu eleştirisi yapılmaktadır (Sayı 11, 2018, 550).

Türkiye'nin demokrasi serencamı ile ilgili yazıda, bazı sistemsel önerilerde de bulunmaktadır. Yazıda, işin psikolojik yönünün ikinci plana bırakılarak sosyolojik yönüyle ilgilenmek ve iç siyasi yapımıza halk tabakaları arasında bir temel aramak gerektiği üzerinde durulmaktadır. 1945'ten 1949'a kadar demokrasinin yerleşmesi amacıyla yapılanlar kastedilerek bunların demokrasi ile uzaktan veya yakından ilgili olmadığı eleştirisi yapılmakta, demokrasinin kurulmasında "anayasa" konusu tartışmaya açılmaktadır. Demokrasinin, millî birlik davasını halletmiş bir cemiyet binasının iç hayat şartlarını düzenleyen serbest bir sözleşme olduğu kaydedilen yazıda, bunun adının anayasa olduğu belirtilmektedir. Böylece demokrasinin bir *toplumsal sözleşme* olarak nitelenen anayasa olmadan, fer'î kanunlarla kurulmuş olamayacağı vurgulanarak *demokrasi davasının bir anayasa davası* olduğu ifade edilmektedir.

Anayasa tartışmasını gündeme getiren yazıda söz *kurucu meclis tartışmasına* da getirilmekte ve Türkiye'ye, yeni hükümet kuracak bir Millet Meclisi seçimi değil yeni bir anayasa yapacak bir Kurucu Meclis seçiminin lâzım olduğu üzerinde durulmaktadır. Demokratik bir rejimin temellerinin atılmasının buna bağlı olduğu belirtilerek bunun dışında yapılacak olanların bir şekilcilik olacağı ifade edilmektedir (Sayı 11, 2018, 551).

HF dergisinin genel görüşünü yansıtan bu yazı ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, gerçekten de Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçilirken yeni bir anayasa yapılmamış olması veya 1924 Anayasası'nın değiştirilmemiş olmasının bir eksiklik olduğu söylenebilir. Çoğunlukçu demokrasi anlayışını temsil eden 1924 Anayasası'nın hem tek parti iktidarı döneminde hem de çok partili dönemde uygulanmak istenmesi bir tenakuz oluşturmuştur. Tek parti iktidarı döneminde, örgütlenme ve ifade hürriyeti bulunmadığı için bir soruna yol açmayan 1924 Anayasası, çok partili siyasal hayata geçildiğinde DP'nin, Anayasanın verdiği çoğunlukçu yetkileri kullanmak istemesi üzerine demokratikleşmenin ve çok sesliliğin etkisiyle ciddi toplumsal sorunların kaynağı olabilmektedir. Yazarın demokrasi ile anayasa arasında kurduğu bu ilişkinin, sonraki yıllarda yaşanan olaylar düşünüldüğünde ve 1961'de yeni bir anayasa düzenine geçildiği dikkate alındığında ne kadar yerinde olduğu anlaşılmaktadır.

3. Sistemlerin Rekabeti ve Dünyanın Geleceği

HF dergisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve soğuk savaşın hemen başlarında yayımlandığı için dergide, yeni kurulacak dünya düzeni ile ilgili yazılara ve Kapitalist ve Sosyalist sistemler arasındaki mücadeleye yer veren yazılara çokça rastlanmaktadır.

Örneğin derginin 3. sayısında Orhan Apaydın imzasıyla yayımlanan yazıda genel dünya siyaseti hakkında kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Makalede, milletlerarası gerginliği azaltma amacıyla Birleşmiş Milletler Teşkilatı bünyesinde 58 devlet temsilcisinin katılımıyla Paris'te Chaillot Sarayı'nda yapılan ve 12 hafta süren toplantılardan olumlu sonuçlar çıkmadığı tespiti yapılmaktadır. Yazar, toplantılarda olumlu sonuçlara varılamasa da elden gelenin yapılmış olması, en azından görüşme ve bloklar arası diyalogun sürmesi, nutuk savaşlarının bomba savaşlarına engel olması bakımından bu tür toplantıları yararlı görmektedir (Apaydın, 2018, 144).

HF'de, BM'nin Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun, Dünyada henüz bir barış ortamının kurulamamış olmasından dolayı kendi faaliyet alanındaki çalışmalarda önemli mesafeler katedilemediği belirtilen bir başka yazı da dikkat çekmektedir. Yazıda, 1945 yılındaki kuruluşundan sonra UNESCO'nun eğitim, bilim ve kültür alanındaki çalışmalarından henüz etkili sonuçlar alınmadığı belirtilerek bunun sebebinin dünyada henüz tam bir barış ortamının kurulamamış olması olduğu tespiti yapılmaktadır. Yazıda,

savaş bitmiş olsa da “ne tam barış ne tam savaş hali” yaşanıyor olması önemli bir sebep olarak gösterilmektedir (Sayı 3, 2018, 146).

Savaş sonrasında kurulacak yeni dünya düzeni ile ilgili yerli ve yabancı aydınlar ve yazarlarca yapılan bazı fikir yürütmelere bakıldığında bir *Dünya Devleti*'nin ya da bir *Dünya İmparatorluğu*'nun, en azından *Dünya Birliği*'nin kurulmasının tartışıldığı görülmektedir. Bazı aydınlar tarafından, büyük yıkımlara ve insan kayıplarına yol açan iki büyük savaşın sebep olduğu korku ile İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde devletlerin, bundan sonra olası savaş durumlarına kalıcı olarak son vermek amacıyla biraraya gelerek askerî güce dayanan bir Dünya Devleti veya bir Dünya İmparatorluğu kurmaları önerilmektedir.

Söz konusu önerinin ele alındığı yazılara HF dergisinin 8., 9. ve 11. sayılarında da yer verilmiştir. Bir Dünya İmparatorluğu'na doğru gidildiği iddia edilen bu yazılar, Fransız yazar Lucien Morice'in Dünya İmparatorluğuna Doğru (Vers L'Empire du Monde) adlı kitabından Nami Esen'in çevirisi ile yayımlanmıştır. 8. sayıda yayımlanan çeviride Morice, savaşların insanî bakımdan getirdiği yıkıma işaret ettikten sonra aynı zamanda siyasi bir hadise olan savaşların bu yönüyle imparatorluk kurulmasındaki rollerine değinmektedir. Galip orduların, mağlup milletlerin bütün direnme güçlerini etkisiz hale getirmesinden sonra imparatorluğun kurulmasında görülen aşama, bu milletlerin merkezî otoriteye bağlanarak milletlerarası beraberliğe geçişi sağlayan barışçı bir işbirliği aşamasıdır (Morice, 2018, 314).

HF dergisinin 9. sayısında yayımlanan çeviride de söz konusu önerinin ciddî olarak tartışıldığı ve kurulacak Dünya İmparatorluğu düzeninin nasıl olacağına kısaca değinildiği görülmektedir. Söz konusu imparatorluğun bir federasyon olacağına değinilen yazıda milliyetçiliğin cemiyeti bunaltan bir kabuk olduğu, bunun kırılıp savaş seçeneğinin ortadan kaldırılmasıyla federal imparatorluğun ortaya çıkabileceği ileri sürülmektedir. Yazıda millî saha ile milletlerarası saha arasındaki ayrılığın ortaya çıkarılabileceği gerilime de işaret edilerek bunun devletlerin yapısını ele alan tam bir hukuk mimarisi ile çözülebileceği savunulmaktadır (Morice, 2018, 375).

Derginin 11. sayısında yayımlanan çeviride ise Morice, Dünya İmparatorluğu'na başlıca engelin aşırı nasyonalizmden geldiğini ifade ettikten sonra makul, sade ve temiz milliyetçilik güden devletlerin sorun oluşturmayıp tersine Dünya İmparatorluğu'nun temelini oluşturacaklarına dikkat çekmektedir. Yazar, aşırı nasyonalizmi, devletçilik adı verilen ve ülkeleri istilâ eden aşırı bir akım olarak görmekte ve bunun ifrata kayan totaliter sistemlere yol açtığını belirtmektedir. Aşırı milliyetçilikle barışçı birleşme çabalarının birbiriyle mücadele halinde bulunduğunu kaydeden yazar, federal birleşmeye engel olan bu durumun barışçı gelişmeyi bocalattığını ifade etmektedir (Morice, 2018, 567).

Dünya birliği veya Dünya devleti kurulması yönündeki yazılardan birisi de Kemal Tosun'a aittir. Yazar, 10. sayıda yayımlanan makalesinde kısaca, Türkiye'deki ‘dünya siyasetinde tarafsız kalma’ tartışmalarını ele alarak herhangi bir devletin dünya siyasetinde tarafsız kalmasının imkânsız olduğu, hatta kıta düzeyinde kurulacak birliklerin bile etkisiz olacağı, tek çözümün Dünya birliği kurulması olduğu tezini işlemektedir.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü olan NATO'nun kuruluşu çalışmalarına da değinen yazar, dünya devletleri tek bir blok olana kadar bu birleşmelerin devam edeceğini umulduğunu ifade etmektedir. Savaş gibi barışın da kazanılıp devam ettirilebilmesinin ancak milletlerarası sıkı işbirliğine ihtiyaç gösterdiğini belirten yazar, milletlerin siyasî ve ekonomik emniyet ve refahının ancak Dünya birliği tarafından sağlanabileceğini savunmaktadır (Tosun, 2018, 407).

HF dergisinde, kurulacak yeni dünya düzeninde ümit bağlanan bir kesim olarak siyaset dışı kuruluşlara işaret eden yazılar da yayımlanmıştır. Örneğin 11. sayıda, bir yazara ait olmadığı için derginin genel görüşünü yansıttığı düşünülen bir yazıda siyaset dışı teşekküllere dikkat çekilmektedir. Bu kuruluşların daha iyi ve mutlu bir dünya kurulmasında, bir avuç muhteris politikacının yapamadığını yapacak potansiyele sahip olduğu ima edilmekte, bu *gayri siyasî teşekküllerden* dolayı ümitvar olduğu belirtilmektedir. Bilindiği gibi 20. Yüzyılda bu tür teşekküller sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. Yazıda insanları seven, onların saadetlerini isteyen, mevki ve menfaati hakir gören bilim ve sanat adamlarıyla dolu olan bu teşekküllerin yarınki dünyayı hazırlayacağı kaydedilmektedir (Sayı 11, 2018, 552).

HF dergisinde, savaş sonrasında kurulacak yeni düzen için ümitli olunan kesimler arasında siyaset dışı teşekküller yanında aydınlar da sayılmaktadır. Bu bağlamda *aydınlara çağrı* niteliği taşıyan girişimlerden birisi, 20. Yüzyılın ünlü fizikçisi, Yahudi asıllı Alman bilim adamı Albert Einstein'a ait 29 Ağustos 1948 tarihli olduğu bilinen bir bildiridir.

Nükleer silahların icadında önemli rolü bulunan Einstein, söz konusu bildiride bilimsel buluşların insanların hayatını kolaylaştırma özelliğinin yanında hayatı korkuya, endişeye ve yıkıma götüren bir yolu açma gibi olumsuz bir yönü de bulunduğunu ifade etmektedir. İnsanlığın bilim ve teknik alanında başarılı bilginler yetiştirmiş olmakla birlikte milletler arasında yaşanan siyasî anlaşmazlık ve iktisadî gerginliklere çare bulmada başarılı olamadığını belirten Einstein, bunun temel sebebinin ekonomik çıkarlardaki ihtilâf olduğuna işaret etmektedir. Bilginler ve aydınlara düşen görevlere değinen Einstein, çatışma halindeki millî çıkarların çözümünde aydınların millî sınırları aşan bir çaba göstermeleri gereğine değinmektedir.

İnsanlığın feci bir durumla karşı karşıya bulunduğunu ifade eden Einstein, eski usullerle bu feci durumlara çare bulunamayacağını, milletler arası ilişkilerde bir zihniyet devrimi yaşanması gerektiğini, bu konuda da aydınlara büyük görev düştüğünü kaydederek aydınların milletleri buna ikna edebilmek için kendi millî bağlarından kopma cesareti gösterip gösteremeyeceklerini sorgulamaktadır. Einstein, çözüm için önerdiği devletler üstü organizasyon için daha fazla yıkım olmadan derhal harekete geçilmesi çağrısında bulunmaktadır (Einstein, 2018, 278).

Siyasi ve ideolojik bir hareket olarak doğan Siyonizmi ve bu hareketin Filistin'de onbinlerce insanın kanı üzerinde İsrail devletini kurmasını onayladığı bilinen Albert Einstein'ın insanlığa yaptığı barış ve huzur çağrısının ne kadar gerçekçi ve içten olduğu tartışılabilir.

Dünyada barış ve huzurun egemen olması yönünde çalışmalar yapan ve HF dergisinde haber olan bir girişim de İsviçre'de, savaşları sona erdirmek, sınıf mücadelesini gereksiz hale koymak, aile müessesesini korumak gibi amaçlarla çalışmalar yapan Manevî Silahlanma Hareketi isimli bir teşekküldür. Teşekkülün temsilcileriyle bir görüşmesinde Ali Fuad Başgil, milletlerin siyasî hürriyetlerinin önemi üzerinde durmuş, siyasî hürriyetleri olmayan devletlerin ahlâken de zayıf olacaklarını, bu nedenle milletlerin bu yolda terbiye edilmelerinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Başgil, hürriyeti, hakkaniyeti seven insanların ve milletlerin birleşerek ortak bir cephe kurmaları gerektiğini söylemiş, kendilerinin Manevî Silahlanma Hareketini sempati ile karşıladıklarını beyan etmiştir (Sayı 8, 2018, 337).

Dünyadaki iktisadî ve sosyal sistemler karşılaştırmasında, şahsî teşebbüse yer vermeyen sosyalizm uygulamalarını eleştiren bir yazı da derginin 11. sayısında yayımlanmıştır. Bu yazı, İkinci Dünya Savaşı'ndan 10 yıl önce kurduğu Basın Hizmeti İşbirliği aracılığıyla farklı ülkelerde demokrasinin yayılması için çalışmalar yapan bir aktivist ve gazeteci olan Emery Reves'e aittir. Reves'in, Sulhun Anatomisi adlı kitabından alınan ve dergide Sosyalizmin İflâsı başlığı ile yayımlanan makale Mehmet Değer tarafından çevrilmiştir. Basın-yayın yoluyla totaliter rejimlerle mücadele eden, dünyanın en önemli devlet adamlarıyla görüşmeler yapmış bir isim olarak tanınan Reves, çeviri yazıda, öncelikle 1917 Bolşevik Rus İhtilâli'nin analizini yapmaktadır. Yazar, Marks'ın öngörüsünün aksine bu devrimin gelişmiş bir sanayi toplumunda değil geri kalmış bir toplumda gerçekleştiğini, ayrıca bu devrimin gerçekte bir sosyalist ihtilâl değil, gecikmiş bir Rus millî ihtilâli olduğunu ileri sürmektedir. Reves, Sovyet toplumundaki uygulamaların da ülkeye sosyalizmi, ekonomik eşitliği ya da sosyal adaleti değil bambaşka şeyleri getirdiğini kaydetmektedir (Reves, 2018, 573).

Sosyalizme hem teorik hem pratik düzeyde eleştiriler getiren yazar, mutlak ekonomik ve sosyal eşitliğin insan doğası ile uyuşmadığını, ilerleme için şahsî teşebbüsün zarurî olduğunu savunmaktadır. Yazar, Rusya'da Bolşevik devrimden sonra halkın refah düzeyinin yükselmediğini, işçilerin durumunun da hayat şartları ve hürriyet bakımından kötü olduğunu kaydetmektedir.

Reves, Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminde devlet politikalarının sürekli Rus millî devletinin askerî ve siyasî gücünü tahkim etmeye yöneldiğini, Rus milliyetçiliğinin ülkedeki diğer etnik toplulukların milliyetçiliğini körüklediğini ileri sürerek bir iç uyum sorununun doğumuna dikkat çekmektedir. Ekonomideki üretimin askerî başlık altında savaş harcamalarına yoğunlaştırılması karşısında köylü ve işçi

kesimlerinin hoşnutsuzluğunun görüldüğünü, bunu bastırmak için de şiddete başvurulduğunu ve ülkede giderek bir diktatörlüğe kayıldığını belirten yazar, halkın şahsî hürriyet ve siyasî demokrasi isteklerinin Bolşevik devrimden 10 yıl kadar sonra bastırılmış olduğunu ve otokratik bir devletin ortaya çıktığını ifade etmektedir.

20. Yüzyılda sosyalistler arasında, hangi modelin ideal olduğu konusunda yoğun tartışmalara konu olan 'hangi sosyalizm' tartışmasına girmeden yazarın bir çelişkiye düştüğü ileri sürülebilir. Yazar, bir yandan 1917 Rus Bolşevik devrimi ile gelenin sosyalizm olmadığını ifade ederken diğer yandan SSCB uygulamalarını sosyalizmin iflâsı olarak değerlendirmektedir. Mantıksal olarak SSCB'de uygulanan eğer sosyalizm değilse iflas edenin de sosyalizm olmadığı ileri sürülebilir.

Milliyetçiliğe ve millî devlet formuna da eleştiri getiren yazar, ferdî kapitalist olsun sosyalist olsun her türlü millî ve milliyetçi devletin serbest teşebbüs sisteminin gelişmesine set çektiğini ifade ederek (Reves, 2018, 578) bunun barışçı bir dünya düzeni yerine birbiriyle rekabet eden ve sonunda otoriterleşen devletlerin ortaya çıkmasına yol açtığını düşünmekte, dünya barışının milletlerarası bir yaklaşımla kurulabileceğini ima etmektedir.

Dergide yer verilen yazılardan birisinde, Keynesyen yaklaşımdan hareketle iktisatta planlı veya plansız hareket edilmesi irdelenerek iktisadî modeller hakkında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Osman F. Okyar'a ait olan yazıda, serbest piyasa ekonomisi modeli ile planlı ekonomi modelinin temel görüşleri özetlenerek toplumun iktisadî beklenti ve ihtiyaçlarını en iyi hangi sistemin karşılayacağına dair iki farklı yaklaşım özetlenmektedir. Yazar, John Maynard Keynes'in Kapitalist sistemde talep daralmasının sebep olduğu işsizliğe karşı önerdiği devlet müdahalesini gündeme getirmektedir. Temelde liberal olduğunu belirttiği Keynes'in müdahaleci görüşünün kapsamı sınırlı bir müdahale olduğunu kaydeden Okyar'a göre, onun önerdiği fikirler ne tam plancılık ne de tam plansızlık olarak tanımlanamaz (Okyar, 2018, 27). Yazar, sonuç olarak iktisatta plan/planlama konusunun zamana ve topluma göre değişebileceğini ifade etmektedir.

Sistemler arası mücadele tartışmalarının çokça yer tuttuğu HF dergisinde Kapitalist sistemin iç tartışmalarına da zaman zaman yer verildiği görülmektedir. Bunlardan dikkat çeken bir makale ABD Kapitalizmi ile Avrupa Kapitalizmi karşılaştırması yapan bir çeviri yazıdır. İngilizce'den Türkçe'ye Nezahet Nurettin Ege tarafından iktibas edilen bu makalede yazar, Avrupa'da sosyalizm cereyanlarının yayılma tehlikesinden Avrupalı kapitalistleri sorumlu tuttukten sonra ABD Kapitalistleri ile Avrupa Kapitalistlerini karşılaştırmakta ve Eski Dünya olarak ifade edilen Avrupa kapitalistlerinin hatalarını sayarak (Sayı 11, 2018, 579) bunun Kapitalizme zarar verdiği ve onu başarısız gösterdiği imasında bulunmaktadır. Yazıda İngiltere, Fransa ve İtalya örneklerinden yola çıkılarak Avrupa kapitalistlerinin çok sayıdaki hataları arasında topluma karşı bir sorumluluk ve bağlılık hissi taşımamaları, şirketlerin tekelciliği, işçilerin ücretleri ve yaşama şartlarının kötülüğü, işçilere karşı efendi-patron ilişkisi yaklaşımı göstermeleri, vergi hileleri, aşırı kâr güdüsü, sanayi yatırımlarında ortaya çıkan açıkların hükümete kapattırılması, işçileri kabiliyetlerine göre değil mensup oldukları sosyal sınıfa göre değerlendirmeleri sayılmaktadır. Yazıya göre ABD kapitalistleri ise topluma karşı sorumluluk duygusu ile dolu, tekelciliğe karşı, vatandaşlarının refahını ve maddi-manevi yükselişlerini isteyen, işçilerle ilişkileri iyi olan ve üretim tekniklerinde ileri düzeyde olan kimselerdir.

Bu tespitlerden sonra yazıda, Türkiye kamuoyunun Sosyalizm ve Kapitalizm konularını Avrupa'daki gelişmelerden ve Avrupalı yazarlardan tanıdığı ileri sürülerek Türkiye'de ABD Kapitalizminin bilinmediği ileri sürülmektedir. Yazar, ABD Kapitalizmine ve kapitalistlerine övgüler düzdükten sonra Türk vatandaşlarının ABD Kapitalizmini tanımak için onu incelemelerini temenni etmektedir (Sayı 11, 2018, 586).

HF dergisinde Komünizmle mücadele konulu çok sayıda yazı yayımlanmıştır. Bunlardan birisi, HFYC kurucusu Ahmet Emin Yalman'a ait olup 8. sayıda yer almıştır. Yalman bu yazısında, Almanya'da Protestan inancına mensup eğitilmiş, seçkin bir grubun 26-28 Mayıs 1931 tarihlerinde Duisburg'ta düzenledikleri 38. Dinî kongrede aldıkları bazı kararlardan hareketle konuyu Türkiye'ye getirmektedir. Yalman, bu kararlar arasında devlette kırtasiyeciliğin zararları, halkın hoşnutsuzluğuna yol açan sebepler

ve bunların çareleri, sınıf mücadelelerinin önlenmesi, aile kurumunun desteklenmesi, komünizmin toplumda tahripler yapmaması gibi sosyal hayat açısından yararlı konular bulunduğundan yola çıkarak Türkiye’de din-siyaset ilişkisine dair bazı önerilerde bulunmaktadır. Yalman’ın önerisine göre din yalnızca fert ile Allah arasındaki bir ilişki ve yalnız nefisle mücadele alanına indirgenemez. Din bazı ahlâkî ve toplumsal alanlarda fonksiyon sahibi olabilir, olmalıdır. Örneğin komünizmle mücadelede, insanlar arasında kardeşlik duygusunu geliştirmede, aile müessesesini korumada, sınıf mücadelesine karşı gelmede din çok etkili bir silahtır. Onun bu yönünden yararlanılmalıdır (Yalman, 2018, 300).

Yalman’ın önerisi, Cumhuriyet döneminde geliştirilen ve dinin toplumsal hayatın her alanından uzaklaştırılmasını öngören Türkiye’ye özgü, radikal nitelikli, geleneksel-ortodoks laiklik anlayışından bir nebze uzaklaşmayı içermektedir. Bilindiği gibi siyaset, devlet, idare, bilim gibi alanlardan uzaklaştırılan dinin laik toplumun ortaya çıkarabileceği bazı toplumsal ve ahlâkî sorunları çözmeye kullanılması öneren bu yaklaşım sadece Yalman’la sınırlı olmayıp hayli yaygındır. Yalman’ın, din-siyaset ilişkisi bağlamında laiklik hassasiyetinin sürdürülmesini ama toplumsal hayatta dinin etkisinin azalması anlamında sekülerleşmede ısrar edilmemesi gerektiğini savunduğu söylenebilir. Yalman’ın dinin kullanılmasını ısrarla önerdiği alanlardan birisi Komünizmle mücadeledir. Yalman’a göre din Komünizme karşı bir set olarak kullanılmalıdır. Komünist düşüncelerin dünyada hızla yayıldığı bir dönemin içinde, 1948’de Yalman Türkiye’de özellikle ailenin korunması ve sınıf mücadelesinin önlenmesi bakımından dinden yararlanılmasını istemektedir.

4. Hukuk-Adalet-Yargı

HF dergisinde Türkiye’de hukuk düzeni, yargı ve adalet sistemi konusunda da önemli bazı yazılara yer verilmiştir. Bunlardan birisi, derginin 2. sayısında hukukçu Mehmet Ali Sebük tarafından yayımlanan ve yürürlükteki Ceza Kanunu’nu kritik eden bir yazıdır. Kendisi 1930’lu ve 1940’lı yıllarda hakimlik ve savcılıklar da yapmış olan Sebük makalesini, ceza kanunlarının devletin otoritesi ile ferdin hak ve hürriyetlerini koruma fonksiyonları arasında kurması gereken denge perspektifinden ele almıştır. Ceza kanunlarının kamu düzeni açısından taşıdığı önemi belirten yazar Türkiye’de de 1920’lerde yapılan siyasî inkılabtan sonra yeni rejimin ilkelerini koruma gayesiyle ceza kanunu düzenlemesine gidildiğine işaret etmektedir.

1948 yılında yürürlükte olan Ceza Kanunu’nun Krallık İtalyasının 1889’da yapmış olduğu kanunun tercümesi olduğunu belirten Sebük, bu kanunun ilmî usullere dayanmadığını, devlet otoritesi ve idarenin gücünü üstün tutmayı öncelediğini, vatandaşın hak ve hürriyetlerinin korunmasını ise ikinci planda tuttuğunu ifade ettikten sonra böyle bir kanundan demokratik nitelikler taşımasının beklenemeyeceğini kaydetmektedir. Sebük, İtalya’dan tercüme ile alınan Ceza Kanunu’nun millî örf ve adetlerimize, gelenek ve ihtiyaçlarımıza uygun olmadığını, ayrıca bu kanunun devlet aleyhine işlenen cürümleri en ağır şekilde cezalandırırken ferdin can, mal ve ırzı aleyhine işlenen cürümlerin cezasını pek hafif tuttuğunu ifade etmektedir (Sebük, 2018, 62).

Ceza Kanunu’nun, 1931 tarihli Faşist İtalyan ceza kanununun örnek alınarak değiştirilmesiyle ortaya daha da fert hakları aleyhine ve idarenin otoriterliği lehine bir durum çıktığını kaydeden Sebük, bu kanunun ruhuna, idari otoritenin daima haklı ve yukarıda olduğu ama vatandaşın daima haksız ve aşağıda olduğu bir zihniyetin hâkim olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetle birlikte idare lehine olan davaların hızla sonuçlandığını, vatandaş lehine olan davaların sonuçlanmasının ise uzun zamanlar aldığını ifade eden yazar, vatandaşların idarenin haksızlıklarına karşısında sesini çıkarıp hakkını arayamadığını ve mağdur olduğunu belirtmektedir.

Ceza Kanununun idari ve siyasi otoriteyle ilgili işlerdeki hassasiyetinin vatandaş hak ve menfaatleri konusunda da gösterilmesi gerektiğinin altını çizen Sebük, demokratikleşmeye gidilen bir dönemde bu ceza kanunu ile ilgili önerilerini sıralamaktadır. Sebük’e göre bunların başında millî bünyemize, örf ve adetlerimize ve hayat şartlarımıza uygun ve birey haklarına hürmetkâr bir Ceza Kanunu yapılması ihtiyacı gelmektedir. Yazara göre tercüme ve aktarma zihniyetinden vazgeçerek kendimiz için demokratik bir ceza

kanunu yapılması gerekir. Sebük mevcut Ceza Kanunu ile demokrasi yolculuğu yapılamayacağını, tehdide maruz fert hak ve menfaatlerinin de korunamayacağını ifade etmekte, hür fikirleri yaymak için biraraya gelenlerin mücadele edecekleri ilk konunun bugünkü Ceza Kanunu'nu devlet ile fert arasında tarafsız bir hale getirme işi olduğunu kaydetmektedir (Sebük, 2018, 65).

M. Ali Sebük'ün derginin ilk sayısında yayımlanan yazısı da yargı ve adalet sistemi ile ilgilidir. Bu yazısında Sebük, Türkiye'de yargı düzeninde jüri uygulamasına geçilmesini önermektedir. Nazım Hikmet'in avukatlığını da yaptığı bilinen Sebük'ün yazısı dikkatli okunduğunda Türkiye'de hukuk ile sosyoloji arasında ne kadar büyük bir uçurum olduğu, kanunların toplumun kendi dinamiklerinin ürünü olmadığı gerçeği çok açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Hukuk ile toplumsal yapı arasında uyum olması gereğine değinen yazar, 'Bizim de kendi bünye ve millî şartlarımıza uygun, bir jürimiz olmalıdır...' dedikten sonra jüri sistemini savunma gerekçelerini şöyle açıklamaktadır:

1-Türkiye'de *adalet mekanizmasının ağır işlemesi*. Halbuki adaletin şartlarından en önemlisi sürattir. Özellikle cinayet ve basın davalarında jüriyi savunan yazar, jüri huzurunda cereyan eden davaların, aralıksız bir celsede hükme bağlanmasının şart olduğunu, çünkü cinayet mahkemelerinde masum ile suçlunun çabuk ayırt edildiğini kaydetmektedir.

2-Mevcut *kanunlarla örf ve adetlerimiz arasında uçurum bulunması*. Yazar, mevcut ceza kanunlarının ecnebi memleketlerden tercüme suretiyle alındığını, kanunların uygulamasının, birçok maddenin bünyemize uymadığı hakikatini ortaya çıkarttığını ifade etmektedir. Yazar, önemli bir çözümleme yaparak ceza hukukundaki kanunilik ilkesine eleştiri getirmektedir. Kanunilik ilkesini "kuru" olarak eleştiren yazara göre, jüri müessesesi olsaydı memleketin örf, âdet ve telâkkileri de göz önünde bulundurularak kanunilik ilkesi kısmen yumuşatılır ve hakkaniyet mefhumuna da yer ayrılırdı (Sebük, 2018, 18). Sebük, 'Zira kanunlar örf ve âdetleri yaratmazlar. Örf ve adetler, kanunların kaynaklarını teşkil ederler' ifadelerine yer vermektedir.

3-Kanunların tam *demokratik zihniyetle yapılmamış* olması. İtalya'nın Krallık döneminden alınan Ceza Kanununun, taşıdığı prensip itibarıyla hiçbir zaman demokratik bir eser sayılamayacağını kaydeden Sebük, bunu, kanunun fert karşısında devleti aşırı şekilde yüceltmesine dayandırmaktadır. Eleştirilerine açıklık getiren yazar mevcut Ceza Kanununun devlet aleyhinde işlenen suçları şiddetle cezalandırdığı halde ferde karşı gerçekleşen cürümleri âdeta müsamaha ile karşıladığını ifade etmektedir. Yazara göre ülkede jüri olsaydı ferde karşı işlenen suçlar ağır cezalara çarptırılırdı.

4-*İhtiras suçları meselesi*. Aşk konusunun insanın hassas yönlerinden birisi olduğunu ifade eden yazar, jürilerin böyle davalarda genellikle müsamahalı davrandığını, Türkiye'de ise jürinin olmayışından dolayı birçok ihtiras mücrimlerinin hapishanelerde çürüdüğünü ifade etmektedir (Sebük, 2018,19).

5-*Namus suçlarında mevcut kanunların uygunsuzluğu*. Yazar, toplumumuzda çok önemli bir değer olduğuna dikkat çektiği namus dolayısıyla işlenen suçlarda mevcut kanunun uygunsuz olduğunu düşünmektedir. Jüri olsaydı ülkemizde namus sebebiyle işlenen cinayetlerin cezalandırılmayacağını, tersine alkışlarla karşılanacağını belirtmektedir.

6-*Avukatlık mesleği konusu*. Bizde jüri olmadığı için avukatlık mesleğinin de silik ve önemsiz hale geldiğini kaydeden yazar, mahkemelerin dosyadaki cansız kâğıtları okuyarak karar vermek zorunda kaldıklarını, oysa büyük avukatların jüri önünde yaptıkları savunmalarla ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bugünkü uygulamada ceza kanununun merkezî sıklığını "suç" üzerine naklettiğini, avukatların savunmasının da mecburen suç ve onun unsurlarına dayandığını belirten yazar, avukatlık mesleğinin jüri huzurunda icra edilmesi durumunda, suçlu ve onun psikolojisi üzerinde durulabileceğini, bu nedenle bazı durumlarda suçlunun fiilden sorumsuz sayılarak beraat alabileceğini kaydetmektedir. Avukatlık mesleğinin canlanması, yükselmesi için de jüri gereklidir.

Yazar, totaliter ülkelerde kamu vicdanının kıymet ve ehemmiyeti olmadığı için jüri sistemine yer verilmediğini, halkın rey sahibi olmasının istenmediğini, kanun koymak dahil her şeyin şefin direktifi altında bulunduğunu kaydetmektedir. Türkiye'de jüriye karşı çıkanların halkın seviyesini gerekçe

gösterdiklerini ifade eden yazar, jüri üyeliği için bir eğitim derecesi aranmadığını, halkımızın vicdanındaki adalet ve tarafsızlık duygusunun diğer milletlere göre çok kuvvetli olduğunu belirtmektedir. Jürinin bir halk ve demokrasi müessesesi olduğunu kaydeden yazar, jürisiz adalet cihazlarında herşeyin kanuniyet prensibine bağlandığını, hakkaniyet ve millî örf ve adetlerin solda sıfır kaldığını belirterek bu durumu eleştirmektedir.

Bilindiği gibi tek parti iktidarı döneminde 1931 yılında düzenlenen 3. Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde yargıda jüri sisteminin kabul edilip edilmemesi konusu tartışılmış ama kabul edilmemiştir. Yazarın dergide yer alan yazısındaki değerlendirmeleri üzerinden 75 yıl geçmiş olmasına rağmen Türkiye'de jüri uygulamasına geçilmediği gibi, içinde bulunulan ve Cumhuriyetin 100. Yılı olan 2023 yılında halen ülke gündeminde jüri konusu bulunmamaktadır.

Türkiye'de hukuk sisteminde dil konusu da zaman zaman tartışma konusu olagelmiştir. Yargılama işini doğrudan ilgilendiren bir konu olmamakla birlikte, 1930'larda ülkede girişilen dilde sadeleştirme, öz Türkçecilik akımının hukuk alanındaki yansımaları konu alan eleştirel bir yazı derginin 4. sayısında yer almıştır. M. Ali Sebük tarafından yazılan makalede, dildeki öz Türkçeleştirme girişiminin *hukuk dilinde yol açtığı* tahribat ve karmaşa eleştirilmektedir. Yazıda Dil Kurumu'nun uzmanı olmadığı hukuk alanında uydurma kelime ve tabirler ürettiği, Adalet Bakanlığı'nın da bu kelimeleri adalet mekanizmasına empoze ederek daha büyük bir hata işlediği iddia edilmektedir. Makalede, mahkemelerde esas olanın hak ve adaletin gerçekleştirilmesi olduğu belirtildikten sonra Bakanlığın, mahkemelerde kırtasiye işleriyle ve formalitelerle uğraşan halkın adalet beklentisini karşılamak dururken üstüne elzem olmayan işlerle uğraşması eleştirilmektedir (Sebük, 2018, 163). Yazıda, hukuk sahasında yerleşmiş olan ve herkesçe anlaşılan şahit, maznun, dava eden, dava olunan, hakim, mahkeme ve temyiz mahkemesi gibi kelime ve tabirlerin yerine öz Türkçe olduğu iddiasıyla sanık, tanık, davacı, davalı, yargı, yargıtay, yargıç gibi kelimelerin konmasının uygulamadaki ahengi alt üst ettiği, yargı alanında işlerin yavaşlamasına yol açtığı ifade edilmektedir.

5. Cumhuriyet İnkılâpları

HF dergisinde dünyaya ve Türkiye'ye ilişkin çok sayıda konuya yer verilmekle birlikte Türkiye eksenli konuların ve meselelerin tatmin edici düzeyde olmadığı söylenmelidir. Özellikle 1920'lerden başlayarak sosyal-kültürel hayatta köklü değişimlere zorlanan bir ülkede hürriyet ve demokrasi sloganı ile yayın hayatına giren bir dergide Anadolu insanının çeyrek asırdır yaşadığı zorluklara, baskılara, gerilimlere ve çözüm önerilerine daha fazla yer ayrılması beklenirdi. Derginin, yayın politikası açısından uluslararası perspektife, Kapitalizm-Sosyalizm mücadelelerine daha fazla bağlı kaldığı görülmektedir. Örneğin çok daha fazla olması beklenirken Cumhuriyet devrimleri konusunu müstakil olarak ele alan sadece bir tane makaleden bahsedilebilir. Bu makale bir hukukçu olan Sulhi Dönmezer'e ait olup 11. sayıda yayımlanmıştır.

Dönmezer, makalesinde ABD'li sosyologların son yıllarda çeşitli ülkelerdeki kültür değişmelerini anlamak amaçlı olarak Rusya, Japonya, Almanya hakkında yaptıkları çalışma ve etütleri Türkiye'de de cumhuriyet devrimleriyle yaşanan kültür değişmelerini anlamak bakımından gündemlerine aldıklarını ifade etmektedir. Yazar, ABD'li sosyologların, kendilerine, Türkiye'de 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan sosyal hayat ve kültür değişmesi hakkında sordukları soruları gündeme getirerek, asırlarca belli bir kültür ikliminde yaşayan Türk toplumunun, bu kültüre tamamen zıt yeni bir hayat tarzını, bir direnme göstermeksizin bu kadar kısa sürede nasıl kabul edebildiğini sorduklarını, bu büyük değişimin sosyal ve fikrî temellerini anlamaya çalıştıklarını kaydetmektedir (Dönmezer, 2018, 540).

Yazar, bu sorulara ne kendilerinin ne de ABD'de bulunan Türk öğrencilerinin tatmin edici cevaplar veremediklerini ifade etmektedir. Yazara göre bunun sebebi, gerçekleştirilen inkılâpların fikrî temellerini, liderleri, inkılâpları ortaya çıkaran şartları ve süreci ortaya koyacak ve ilmî gözle izah edecek çalışmalar yapılmamış olmasıdır.

Dönmezer'in ortaya attığı tartışma konusunda şu değerlendirme yapılabilir: 1920'lerdeki inkılapların kolay yapılışı ve toplumca benimsenebilmiş olması Osmanlı Türk toplumunun yapısıyla ve Cumhuriyet devrimlerinin yapılış şekliyle ilgili iki başlık altında ele alınarak anlaşılabilir. Bilindiği gibi Osmanlı toplumu, altı asırdır saltanat yönetimi altında yaşayan bir toplumdur. Buna Selçuklu dönemi de eklenirse Türkiye toplumu 7-8 asırdır kendisini İslâmî kimlikle tanıtan saltanatla yönetiliyordu. Saltanat yönetimlerinde halk sorgusuz itaate ve boyun eğmeye alıştırılmıştır. Meşruyetini dinden alan ve toplumu yönetirken onunla aşağı yukarı bir uzlaşma sağlamış olan Osmanlı Devleti, 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde ömrünü tamamlarken, kayıtsız itaate alışmış toplumda yüzyılların getirdiği alışkanlıkla, meşru kabul edilen yönetim çerçevesinin dışına çıkılacağına bir ihtimal verilmiyordu. Dolayısıyla Millî Mücadelede de toplumun değerleriyle barışık olarak kurulan millî birlik ve sürekliliğe vurgu yapılan gelecek vaatlerinden sonra Cumhuriyetin kurucu kadrosu kuruluş döneminde toplumla ters düşerek ve hızlı bir dönüşle inkılapları kotarmıştır. Cumhuriyet devrimleri halk tabanından gelen taleplerle yapılmış değildir. Tersine halka rağmen yapılmıştır. Osmanlı toplumunun son dönemlerinde dar bir aydın kadrosu arasında bazı reformların yapılması tartışmaları bulunmakla birlikte bunlar ekseriyetle topluma malolmamış konular idi. Birçok aydın tarafından gündeme getirilen modernleşme önerileri de Cumhuriyet devrimlerinden farklı olarak toplumsal sürekliliği ve toplumsal meşruyeti gözetilen önerilerdi.

Konunun ikinci boyutu devrimlerin yapılma ve kabul ettirilme tarzı ile ilgilidir. Dönmezer, ABD'li sosyologların devrimlerin halka benimsetiliş tarzını da sorguladıklarını ifade etmektedir. Kanaatimize göre bunun çok açık bir cevabı bulunmaktadır. Devrimler halka rağmen yapıldığı gibi aynı zamanda tek sesliliğin hâkim olduğu bir zaman diliminde halka büyük bir baskı, korkutma ve şiddet yoluyla benimsetilmeye çalışılmıştır. Halk, devrimleri gönüllü olarak kabul etmemiş, mecburen boyun eğmiştir. İstiklâl Mahkemelerinin bu konudaki rolü Türk siyasi tarihi uzmanı olan herkes tarafından çok iyi bilinmektedir. Bu durumu bizzat Atatürk Takrir-i Sükûn Kanunu hakkındaki bir değerlendirmesinde, önemli inkılapları bu kanunun yürürlükte olmasından yararlanarak yaptıklarını belirterek ifade etmektedir (Atatürk, 1989: 1194). Halkın şapka devrimine karşı birçok şehirde büyük protestolar yaptığı ve çok sayıda insanın bu yüzden idam edildiği bilinmektedir (Tunçay, 1992, 150). Türk halkı inkılapları gönülden benimsememiş, fırsat bulduğunda kendisine zorla dayatılan inkılaplara karşı mücadele etmiştir. Bunun çok sayıda örneklerinden birisi 1 Şubat 1933'te Bursa'da, halktan bir topluluğun ezanın Türkçe okunmasına karşı eylem yapıp Valiliğe başvurmasıdır. Bilindiği gibi Atatürk bu eyleme sert tepki göstermiş, o sırada bulunduğu İzmir'den Bursa'ya gözdağı vermek için gelmiştir. Atatürk burada, üzerinde tartışmalar bulunan ve Bursa Nutku olarak bilinen ünlü konuşmasında, kamu yöneticilerini azarlamış ve gençleri eylem yapanlara fiilen ve fiziken saldırmadıkları için kınamıştır (Turkish News, 2023). 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi de halkın devrimleri yapan siyasi kadrodan kurtulma isteğini açıkça ortaya koymuştur (Aydemir, 1966, 383; Emrence, 2018, 93). 1930'da bu isteğini gerçekleştirmesi engellenen halkın, söz konusu devrimleri yapan partiyi 1945'te çok partili siyasal hayata geçildikten sonraki ilk serbest seçim olan 1950'de, karşısına çıkan ilk fırsatta iktidardan uzaklaştırması bunun kanıtıdır.

6. Türkçe ve Dil Meselesi

HFYC'nin, üzerinde çokça durduğu ve cemiyetin yayın organı olan HF dergisinde de çok sayıda yazıya yer verilen bir konu Türkçe konusu ve Dil meselesidir. O kadar ki derginin Mart 1949'da çıkarılan 5. sayısı tamamen dil konusundaki yazılara ayrılmıştır. Derginin bu sayısı, kapak sayfasının altında "Bu sayı, bugün millet meselemizin en büyüğü haline gelen, dil davasının müdafaasına tahsis edilmiştir." ifadesi ve dergi logosunun altında "Dile tahakküm, hakikatte fikre ve vicdana tahakkümdür. Bu ise tahakkümlerin en ağırıdır." ifadesiyle yayımlanmıştır.

Bilindiği gibi Cumhuriyetten sonra devrimci değişimlerin yapılmaya çalışıldığı alanlardan birisi dil konusudur. Türkçenin başka dillerin etkisinden kurtarılması, arı-öz Türkçe kullanılması gibi düşüncelerle başlatılan dil devrimi kamuoyunda ve toplumda belli bir süre sonra *uydurma dil* oluşturulduğu gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır.

HF dergisinin 5. sayısında, HFYC'nin dil konusunda önemli bir çalışması olan bir Beyanname yayımlanmıştır. Dil konusunu 7 Haziran 1948 tarihinde müzakere (Sayı 5, 2018, 193) konusu yapan HFYC, Cemiyet üyelerine dağıtılan anketlerin değerlendirilmesiyle bir Beyanname hazırlamıştır. Söz konusu Beyanname 12 Şubat 1949 tarihinde yayımlanmıştır.

HF dergisinin dil ile ilgili 5. sayısının ilk yazısı, Ali Fuat Başgil'in kaleminden 'Dil Beyannamesi Münasebetiyle' başlığı altında Cemiyetin hazırlamış olduğu "Dil Beyannamesi"nin hazırlanış sürecini anlatmaktadır (Başgil, 2018, 195). Uydurma dilde kullanılan kelimelere *soysuz kelimeler* yakıştırması yapan Başgil, uydurma dile karşı direnen toplum kesimlerinin ve İstanbul Muallimler Birliği gibi teşekküllerin övgüsünü yapmaktadır.

Dil Beyannamesi'nin başında millet birliğimizin temelini teşkil ettiği belirtilen dilimizin bir süredir bir baskı politikasına alet edildiği, hükümetin, elindeki resmî imkân ve araçlarla vatandaşları, milletin kullandığı Türkçe yerine millî benliğe yabancı bir dili kullanmaya zorladığı belirtilmektedir. Bunun, hem insanların en doğal bir hakkını ortadan kaldırdığı hem de Türk ilminin, terbiye ve tefekkür hayatının gelişmesi imkanını tehdit ettiği ifade edilmektedir. Bu uydurma dil yüzünden halk ile idarecilerin ve ana-babalar ile çocuklarının birbirini anlamaz hale geldiği belirtilen Beyanname'de Cemiyet'in bu durum üzerinde önemle düşünmeyi vatanî bir görev bildiğinden hareketle vatandaş dilinin uğradığı resmî baskı ve müdahalelerin protesto edildiği ifade edilmektedir. Beyanname'de Cemiyet'in bu konudaki görüşleri maddeler halinde sıralanmıştır (Sayı 5, 2018, 201).

Beyanname'nin sonunda vatandaşlara çağrıda bulunulmakta, uydurma kelimeleri kullanmamaları ve bu konudaki resmî baskılara direnmeleri, uydurma dilde yazılmış kitap, dergi ve gazeteleri okumamaları, radyoda uydurma kelimelerle yapılan yayınları dinlememeleri, ailelerin çocuklarına okul kitaplarındaki uydurma kelimeler yerine memleket dilindeki karşılıklarını öğretmeleri, yaşayan Türkçeyi her yerde cesaretle savunmaları, dil konusundaki küskünlüklerini TBMM'ye mümkün olan her vasıta ile duyurmaları istenmektedir (Sayı 5, 2018, 206).

HF dergisinin Türkçe konusunda yayımladığı bir yazı da HFYC üyesi Burhan Apaydın'ın 1948 yılı Ekim ayında Muallimler Birliği'nce düzenlenen Dil Kongresi'ne sunduğu bildiriden oluşmaktadır. Apaydın, dergide Türkçe Meselesi başlığı ile yayımlanan bildirisinde dile müdahale edilmesini Cemiyet olarak protesto ettiklerini, Türk Dil Kurumu'nun dil yaratma sevdasıyla kelime icadına karşı çıktıklarını kaydederek TDK'nın hareketini, vatandaşın kendi diliyle konuşma ve yazma hürriyetinin hükümet gücüyle ihlal edilmesi olarak değerlendirmektedir (Apaydın, 2018, 37).

Yazıda, Beyanname'deki görüşlere paralel görüşler beyan edilerek dilin sadeleştirilmesinin ediplerin, şairlerin ve muharrirlerin işi olduğuna, konunun ilmî bir mesele olup bir hükümet işi olmadığına dikkat çekilmektedir. Yazar, tarihte fikir ve söz hürriyetine karşı gelen hükümetlerin şimdiye kadar görülebildiğini ama dile tahakküm edenin şimdiye kadar görülmediğini ifade etmektedir (Apaydın, 2018, 38).

HF dergisinde, Mehmet Ali Sebük tarafından yazılan ve dilde zorla yapılan değişmelerin hukuk alanında yol açtığı tahribat ve karmaşaya yönelik eleştiri içerikli yazılara yukarıda değinilmiştir.

7. Modernleşmenin Aileye Olumsuz Etkisi

HF dergisinde az sayıda yazıya yer verilen konulardan birisi aile ve toplumsal değişmedir. Modernleşmenin aile kurumu üzerindeki olumsuz etkilerine yer veren bir yazı 8. sayıda Louis Delzons'un Fransız ailesi ile ilgili yapılan etütler üzerine yazdığı yazıdır. Necati Erkurt'un çevirisi ile yayımlanmış olan bu makalede konu Fransız ailesi ekseninde ele alınmakla birlikte bütün sanayileşmiş toplumlara teşmil edilebilecek sorunlara değinildiği görülmektedir. Modernleşmenin geleneksel toplumsal yapıları nasıl sarstığının küçük gibi görülen ama çok önemli bir örneğine yer veren bu yazı günümüz Türkiye toplumu için de geçerli tespitler içermektedir.

Delzons'un makalesinde, ailedeki değişim bağlamında özellikle erkeğin ailedeki koca ve baba kimliği ile sahip olduğu koca hakimiyeti ve baba hakimiyetinin endüstri toplumunda ciddi bir zafiyete uğradığı

belirtilmektedir. 19. Yüzyılda yaşanan iktisadî olaylar ve endüstri hayatının aile kurumunu derin şekilde sarstığı (Delzons, 2018, 330) ifade edilen yazıda örf ve adetin babaya hem sorumluluk ve görev hem de bunları yerine getirebilmek için otorite hakkı verdiği, kanunun da bunu tanıdığı üzerinde durulmakta, modern zamanlarda, babaya verilen bu hakkın eşitlik gibi bazı kavramlarla geri alınmak üzere olduğu belirtilmektedir. Bu durumun aile için bir kayıp olduğu ve aile birlik ve sağlamlığına haneler getirdiği belirtilen (Delzons, 2018, 329) yazıda ailede çocukların yeri ile ilgili gelinen durumun da bir eleştirisi yapılmaktadır.

Yazıda ferdiyetçiliğin doğurduğu ahlâk krizinin, eşitlikçi demokrasi etkisiyle herkesin kendi şahsını ön plana aldığı bir anlayışa yol açtığı ve bu ortamda ana-babanın çocuğu eğitime gücünü kaybettiği ifade edilmektedir. Modern ferdiyetçiliğin yol açtığı bir yanlışın da ana-babaların, çocuğa karşı bütün tatlılıklarını kullanmakla vazifelerini yaptıklarını sanmaları, çocuklarını memnun etmek için her türlü fedakârlığa katlanmaları olduğu belirtilerek çocuklarının maddi rahatları ve zevklerinden başka şeylere gözlerini yuman ana-baba sevgisinde, kendi kendisini tatmin eden bir tür egoizm bulunduğu kaydedilmektedir. Delzons'un tespitleri, sonraki yıllarda daha da yaygınlaşan şikâyet konularını oluşturmıştır.

8. Sonuç

HF dergisi, 1940'ların sonlarında, soğuk savaşın başladığı ve iki kutuplu dünya düzeninin kurulduğu sıralarda Türkiye'de liberal bakışla yayın hayatına atılmış bir dergidir. Dergi, Türkiye'nin iç siyasal meselelerine doğrudan ve çok fazla girmeksizin Dünyadaki Sosyalizm-Kapitalizm ya da Liberalizm-Devletçilik mücadelesi bağlamında yayıncılık yapmıştır. Yayın hayatı 1 yıl gibi çok kısa süren dergi, Sovyetler Birliği öncülüğünde yayılan sosyalist fikirlere karşı liberal fikirleri yaymak için Avrupa'da başlatılan liberal hareketin bir uzantısı olarak faaliyette bulunmuştur.

Yayın hayatında bulunduğu süre içinde daha çok Batı merkezli olarak liberal ekonomi modelinin üstünlüğü, basın ve düşünce hürriyeti, akademik hürriyet, kişi dokunulmazlığı, iktidarın sınırlandırılması ve kuvvetler ayrılığı, otoriter yönetimlerle mücadele, hür düşünen bireyler yetiştirilmesi, yargı bağımsızlığı, siyaset dışı kuruluşların ve aydınların toplum hayatındaki önemi, dünyanın geleceği ve barışın tesisi vb. çok sayıda konuda yazıya yer vermiş olan dergi özellikle sosyalist düşünceye teorik temelde eleştiri getiren yazıları yayımlamıştır.

Türkiye'de 1925 yılında yürürlüğe giren Takrir-i Sükun Kanunu ile başlayan otoriter tek parti yönetimine doğrudan ve yakından bir eleştiri getirmeksizin 11 sayı yayımlanmış olan dergi iç gündem oluşturma iddiasını ileri götürmeden uluslararası gündeme bağlı kalmıştır. Ancak derginin yayın çizgisi bir bütün olarak değerlendirildiğinde Türkiye toplumunun yaşadığı yoksulluk, hürriyetsizlik ve baskı ortamına kısmen ve dolaylı olarak eleştiri getirildiği ve bunlara liberal perspektiften çözümler önerildiği söylenebilir. Cumhuriyet devrimleri konusu doğrudan irdelenmemiş ama bunlar arasında dilde yapılan yenilikler açık eleştirilere tâbi tutulmuştur. Hukuk devrimleri ile ilgili olarak da kısmî eleştiri içeren belli yazılara yer verilmiştir.

Hürriyetçi demokrasinin yerleşmesini önemli bir sorun olarak gören dergi, aynı zamanda bunun insan haklarıyla ilişkisine ve anayasa ile güvence altına alınmasına dikkate değer bir yer vermiştir. Dergide, tahakkümün ve istibdatın önlenmesi amacıyla iktidarın tek elde toplanmayıp sınırlandırılmasında çift meclis usulünü terveh eden yazıların çokluğu dikkat çekmektedir. Dergide, üzerinde durulan konulardan kuvvetler ayrılığı, çift meclis usulü ve yargı bağımsızlığı ile ilgili hususların 1961 Anayasası ile gerçekleştiği söylenebilir. Ancak, bu hususları HF dergisinde tekrar tekrar işleyen ve derginin sahibi olan Ali Fuat Başgil 1961 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra bu anayasayı yapan siyasî irade tarafından yoğun baskılara tâbi tutulmuştur.

1940'lı yıllarda HF dergisinin, toplumun ihtiyacı olan hürriyet, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi kavramları öne çıkararak yayın yapmasının üzerinden yaklaşık olarak 75 yıl geçmiş olmasına rağmen Türkiye'de bu başlıklardaki yapısal sorunların halâ devam ettiği görülmektedir. Ülke siyasetinin

gündemine bakıldığında önemli bir zihniyet değişikliği ve yapısal dönüşümün gerçekleşmediği söylenebilir. Türkiye’de hakim siyasal kültürün değişimi yoluyla toplumun daha yüksek standartlarda bir hayata kavuşması doğrultusunda yapısal iyileştirmelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Toplumsal iyileştirmelerin uluslararası örgütlerin veya güçlerin zorlamasıyla değil ülkenin kendi dinamikleri sayesinde yapılması çok daha yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Apaydın, B. (2018). “Türkçe meselesi”, *Hür Fikirler*, Sayı: 1, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Apaydın, O. (2018). “Birleşmiş milletler üçüncü assamblesi toplantılarını bitirdi”, *Hür Fikirler*, Sayı: 3, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Atatürk, M. K. (1989). *Nutuk*, Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 3. Baskı.
- Aydemir, Ş. S. (1966). *İkinci adam*, Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başgil, A. F. (2018). “Dil beyannamesi münasebetiyle”, *Hür Fikirler*, Sayı: 5, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Başgil, A. F. (2018). “Demokrasilerin tehlikesi ve çifte meclis usulü”, *Hür Fikirler*, Sayı: 2, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Başgil, A. F. (2018). “Demokrasilerde ikinci meclis ve faydaları”, Sayı: 3, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Birinci, Kürşad, “Terakkici muhafazakâr bir mütefekkirin sivil toplum tecrübesi: Hür fikirleri yayma cemiyeti”, *Muhafazakâr Düşünce*, 14/52 (2017).
- Delzons, L. (2018). “Modern ailede disiplinin gevşemesi”, Çev: Necati Erkurt, *Hür Fikirler*, Sayı: 8, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- “Demokrasimiz Etrafında Düşünceler-Demokrasi Bir Anayasa Davasıdır”, (2018). *Hür Fikirler* Sayı: 11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Dönmezer, S. (2018). “İnkılâplarımızın ilim gözü ile izahı”, *Hür Fikirler*, Sayı: 11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Einstein, A. (2018). “Fikirlerde inkılâp zarureti”, Çev: Kemal Tosun, *Hür Fikirler*, Sayı: 6-7, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Emrence, C. (2018). *Serbest cumhuriyet fırkası*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- “Eski Dünyada Kapitalizm İflas Etmemiştir. Fakat Kapitalistler Kapitalizmi İflasa Sürüklemişlerdir”, Çev. Nezahet Nurettin Ege, (2018). *Hür Fikirler*, Sayı: 11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- “Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti’nden Dil Meselesi Hakkında Beyanname”, (2018). *Hür Fikirler*, Sayı: 5, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- “Manevî Silahlanma Hareketi Rehberleri”, (2018). *Hür Fikirler*, Sayı: 8, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Morice, L. (2018). “Dünya İmparatorluğuna Doğru-I”, *Hür Fikirler*, Çev: Nami Esen, Sayı: 8, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Morice, L. (2018). “Dünya İmparatorluğuna Doğru-II”, *Hür Fikirler*, Çev: Nami Esen, Sayı: 9, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Morice, L. (2018). “Dünya İmparatorluğuna Doğru-III”, *Hür Fikirler*, Çev: Nami Esen, Sayı:11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Okyar, O. F. (2018). “İktisatta plan veya plansızlık”, *Hür Fikirler*, Sayı: 1, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Reves, E. (2018). “Sosyalizmin iflâsı”, Çev: Mehmet Değer, *Hür Fikirler*, Sayı: 11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Sebük, M. A. (2018). “Demokrasinin gerçek yolu”, *Hür Fikirler*, Sayı: 3, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Sebük, M. A. (2018). “Vatandaş hakkı ve ceza kanunu”, *Hür Fikirler*, Sayı: 2, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Sebük, M. A. (2018). “Demokraside jüri”, *Hür Fikirler*, Sayı: 1, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Sebük, M. A. (2018). “Hukuk dili”, *Hür Fikirler*, Sayı: 4, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Tosun, K. (2018). “Bölge anlaşmaları ve tarafsızlık meselesi”, *Hür Fikirler*, Sayı: 10, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Tosun, K. (2018). “Hürriyet, harp, sosyalizm”, *Hür Fikirler*, Sayı: 8, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Tunçay, M. (1992). *T.C. 'nde Tek Parti Yönetimi 'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 3. Basım.
- “UNESCO’nun Üçüncü Umumi Konferansı ve Dr. Julien Huxley’in Raporu”, (2018). *Hür Fikirler*, Sayı: 3, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- Yalman, A. E. (2018). “Din ve siyaset”, *Hür Fikirler*, Sayı: 8, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.
- “Yarın İçin”, (2018). *Hür fikirler*, Sayı: 11, Ankara: Liberte Yayınları, 1. Baskı.

Turkish News (2023), Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa konuşması ve gençlik, <https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/06/19/mustafa-kemal-ataturkun-bursa-konusmasi> (Erişim Tarihi: 19.06.2023).